

Р Е Ц Е Н З И Я
от проф. д-р Красимир Станчев
(Трети римски университет)

**за трудовете на доцент д-р доц. дин Димчо Дончев Чешмеджиев,
кандидат за заемане на академичната длъжност ПРОФЕСОР в научната област
“Висше образование. 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2.
История” за нуждите на секция “Кирило-Методиевски извори и традиции”
на Кирило-Методиевския научен център към БАН,
обявен в Държавен вестник, бр. 104 от 14. 12. 2018.**

Доц. дин Димчо Дончев Чешмеджиев е единственият кандидат по обявения на 14.12.2018 г. конкурс за професор.

Роден на 19.04.1960 г. в гр. Садово, Пловдивска област, той завършва гимназиално образование в гр. Смолян и висше образование със специалност История (специализация Археология) и втора специалност Българска филология във Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий” (1982 г.). Работил е като архивист и като уредник на музей в Смолян, а от 1985 г. работи в системата на БАН като научен сътрудник (от 1990 г. в Института по История). През 1992 г. защитава кандидатска/докторска дисертация, а през 2016 докторат по исторически науки. През 2005 се хабилитира като доцент по История и теория на културата в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”, а през 2010 като доцент по История на България в Кирило-методиевския научен център към БАН. Специализирал е във Франция, Италия и Ватикана, Русия и Израел.

За целите на настоящия конкурс кандидатът е представил 32 публикации, сред които една монография, 26 студии и статии в научни списания и сборници, 4 енциклопедични статии и 1 персоналия *in memoriam*.

Монографичният труд **«Етюди върху български средновековни култове»** (2019 г.), чието жанрово самоопределение “етюди” не е най-сполучливото, е израз на една от основните линии в научните интереси на кандидата: изследването на култовете към светците, преимуществено българските или считаните за такива, от гледната точка на обективното историческо познание, без поддаване на патриотични или конфесионални емоции. Насловът на I глава остава впечатлението, че тя е посветена на култа към Константин Велики в средновековна България, но всъщност темата ѝ е рецепцията на константиновия модел и на идеята за нов/втори константин във владетелската

идеология на българското средновековие и в този аспект главата е разработена много добре, макар че би могла да се обогати с още някои елементи. Кратката, но съдържателна глава за св. патриарх Йоаким I предлага много интересни теми за обсъждане, на които се надявам авторът да отдели повече място в бъдещите си изследвания и публикации. Много интересни въпроси поставя и главата за Михаил Воин, без да успее да даде отговор на всички, но не по вина на автора, а поради липсата на неагиографски изворов материал. Малко повече такъв материал съществува за св. Филотея Темнишка и кандидатът го е използувал максимално в стремежа си да изясни историята на нейния култ в средновековна България. Следват три очерка, посветени на различни страни от култа към св. Петка Търновска, една от най-почитаните светици във Второто българско царство (стр. 59-89), и други два, посветени на култа към и легендите за патриарх Евтимий (стр. 91-126) – това са може би най-силните части в книгата, в които много добре проличава обективността на научния поглед на автора. Последната глава е посветена на митрополит Киприан и по-точно на месецослова в неговия следовен псалтир във връзка с въвеждането на новия, ерусалимски църковен устав в Московска Русия и с култовете на българските светци на руска почва. Книгата завършва с достатъчно подробна, макар и не докрай изчерпателна библиография, но евентуалните липси, които се чувстват тук и там (не само в библиографията) са обяснени от самия автор с факта, че книгата е част от един по-голям проект, който включва проучването на всички български култове през Средновековието. Така погледнато, представената монография е една много добра прелюдия към бъдещото цялостно изследване.

С темата на монографичния труд са свързани (и го допълват) серия от други публикации на кандидата, студии и статии посветени на идеята за Константин Велики през Второто българско царство (№ 6), на мощите на св. Горазд (№ 2) и на традицията, свързана с него, в България и Полша (№ 11), на култа на св. Седмочисленици в Средновековна България (№ 3), на различни аспекти на култа към Кирил и Методий в средновековна и възрожденска България и в Русия (№№ 7, 8, 5). От особено значение, според мен, е студията от 2010 г. “За буквалното тълкуване на една библейска аллюзия в Пространното житие на Константин-Кирил Философ, или за това дали Кирил и Методий са били (пра)българи” (№ 9), в която напълно убедително се показва несъстоятелността на тезата за прабългарския произход на Солунските братя – в тази студия ученият демонстрира както методологическата издържаност на своя научен подход, така и факта, че за него научната истина стои по-високо от всякакви

академични авторитети. Интересни моменти съдържат и двете статии, посветени на въпроса за датите на честването на Кирил и Методий и за първото им честване в България на 11 май (№№ 15, 16). Публикации № 14, посветена на култа към патриарх Евтимий, и № 20, за Йоаким I Търновски, до голяма степен се препокриват със съответните глави в книгата. Части от споменатия по-голям проект, които не са включени в монографията, очевидно са стойностните изследвания, посветени на времето на пренасяне на мощите на св. Йоан Рилски от Рила в Средец (№ 17), на Теофилакт Охридски (№ 21), на 15-те Тивериопулски мъченици (№ 23), на култа към Климент Охридски (№№ 25 и 26) и към Наум Охридски (28).

Като цяло изследванията на Чешмеджиев върху българските средновековни култове се отличават с много добро познаване на материала, умение да се видят явленията в техния исторически и социокултурен контекст и, ще повторя, научна обективност лишена от патриотични и конфесионални пристрастия – качества, които за съжаление често липсват в (псевдо)научните и популярни публикации на някои други автори от последно време. Пожеланието ми е проектираният цялостен труд по темата да види бял свет в най-скоро време, като се отстранят някои дребни неточности и попълнят някои несъществени пропуски по отделни подтеми.

Извън темата за светостта и култовете, Чешмеджиев през интересувания ни период е посветил две публикации на цар Петър – за присъствието му в т. нар. Български апокрифен летопис от XI-XII в. (№ 4) и във византийските извори (№ 22), една на българо-византийските отношения по времето на хан Тервел (№ 27) и една на въпроса за средновековната българска генеалогия. Една обширна студия е посветена на въпроса за славянските азбуки между Византия и България (№ 18), а една статия – на присъствието на българи на Атон до края на XIV в. (№ 19). И в тези си публикации Чешмеджиев се изявява като изследовател, търсещ историческата истина и неподдаващ се на патриотарски емоции. Неговият обективен изследователски подход явно го е направил търсен партньор в някои големи научно-справочни проекти като Православната енциклопедия под редакцията на московския патриарх: в това престижно издание Чешмеджиев е координатор на материалите за България и Северна Македония и е публикувал ред статии на българска тематика, четири от които представя за целите на настоящия конкурс. Неколкократно споменаваната историческа обективност на кандидата и качеството му да не робува на авторитети, а да търси истината в изворите и тяхната коректна интерпретация, безусловно се дължат в немалка степен на влиянието на големия български медиевист проф. Иван Божилов (†

2016), на чието научно творчество Чешмеджиев е посветил една публикация *in memoriam* (№ 24), в която са откроени основните приноси на учения и главните акценти в неговата изследователска дейност.

Със посочените по-горе публикации не се изчерпва научно-изследователската дейност на кандидата Д. Чешмеджиев, който от 2010 (когато става доцент в КМНЦ) до 2018 г. е взел участие като докладчик в 35 авторитетни международни и национални научни форума в Албания, България, Гърция, Италия, Полша, Словакия, Сърбия, Франция и е бил научен редактор на 5 научни сборника (някои от които с характер на колективни монографии). Освен това през този период кандидатът е ръководил два научни проекта, един национален и един на Пловдивския университет, и е участвал в осъществяването на три други проекта – всички в областта на културната история и социо-культурните процеси в българските земи.

За високата квалификация и социалната отзивчивост на кандидата свидетелства и привличането му като рецензент на 7 докторски дисертации и като автор на рецензии или становища в 4 доцентски и 1 професорски конкурс, все през периода след 2010 г.

Към активното присъствие на кандидата Д. Чешмеджиев в българската историческа наука през последните десетилетия и към заслугите му за нейното тематично и методологическо обновяване, трябва да се прибави и неговата интензивна преподавателска дейност в Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”, където той води бакалавърски и магистърски лекционни курсове по българска и византийска култура, по старобългарска литература и по темите «Държава и църква в Средновековна България», «Българската средновековна култура между Източна и Запада», «Българската култура в контекста на Европейското средновековие». През периода след 2010 г. е подготвил трима докторанти и е ръководил 3 бакалавърски и 18 магистърски дипломни работи – всичко това говори за едно активно участие във формирането на младата генерация български специалисти в областта на историческата наука.

Освен в България, доц. Д. Чешмеджиев е водил университетски курсове и е чел отделни лекции в университети в Словакия и Сърбия.

Не са без значение за общото подобряване на научното познание и за преодоляването на някои патриотарски и конфесионални увлечения в съвременното общество и неговите медийни изяви, 17 през разглеждания период, в България, Македония и Словакия.

Забелязаните 204 цитирания (и това със сигурност не са всичките) на негови трудове в научно-изследователската продукция на други автори, български и чуждестранни, допълват портрета на доцент дин Димчо Чешмеджиев като един от най-активните и най-авторитетни съвременни български историци, работещи в областта на средновековна България и нейната култура, на българо-византийските културни (но и политически) отношения, на българската средновековна култура в европейски контекст. Добрата му езикова подготовка улеснява ползването на съвременната чуждестранна историческа литература с която той е напълно в синхрон в методологическо и тематично отношение.

Серията изследвания върху култовете на св. св. Кирил и Методий и техните ученици, в частност Климент Охридски, както и на Св. Седмочисленици като колективен култ, са в най-тясна връзка с научно-изследователските задачи на Кирило-Методиевския научен център към БАН и с трезвия си, обективен научен подход могат да служат като образец за методологически модерно и безпристрастно интерпретиране на изворите и конструиране на едно обективно научно знание, чуждо на националистически и конфесионални пристрастия.

В заключение искам да изтъкна, че кандидатът по настоящия конкурс, доц. д-н Димчо Дончев Чешмеджиев, е зрял и международно утвърден учен в областта на историческата медиевистика, който отговаря на всички изисквания за заемане на академичната длъжност "професор" в научната област "Висше образование. 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История" и поради това предлагам на почитаемото научно жури да му присъди тази академична длъжност.

Рим, 10.05.2019

Рецензент:

Проф. д-р Красимир Станчев

Prof. Krassimir Stantchev
Ordinario di Slavistica
Università degli Studi "Roma Tre"
Dipartimento di Lingue, letterature e culture straniere
via Valco di San Paolo, 19
000146 Roma, ITALIA

e-mail: krassimir.stantchev@uniroma3.it
tel.: (+39)0657338706
cell.: (+39)3290571128